

О. Ф. Сальнікова,
к. т. н., с. н. с., доцент кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління
національною безпекою Національної академії державного управління
при Президенті України, м. Київ

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ РОЗШИРЕННЯ НОМЕНКЛАТУРИ ЕКСПОРТУ ПОСЛУГ ТА ТОВАРІВ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

O. Salnikova,
candidate of engineering sciences, senior researcher, associate professor of department of globalistic, eurointegration
and management of national security, The National Academy of Public Administration, the President of Ukraine, Kyiv

SUGGESTIONS TOWARD MILITARY AND TECHNICAL COOPERATION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF EXTENSION OF THE NOMENCLATURE OF EXPORT OF SERVICES AND MILITARY GOODS

У статті надано пропозиції щодо військово-технічного співробітництва України у контексті розширення номенклатури експорту послуг та товарів військового призначення. Одним з основних показників, що характеризують роль та участь національного оборонно-промислового комплексу у забезпеченні потреб Збройних Сил будь-якої країни, є співвідношення обсягів закупівлі власними збройними силами озброєння та військової техніки, що виробляються підприємствами національного оборонно-промислового комплексу (у грошовому вимірі), з обсягами продажу зброї іноземним замовникам. В умовах проголошеного керівництвом держави курсу на інтеграцію України до Європейського союзу держава може одержати позитивний ефект від створення промислових кооперацій з компаніями країн Європейського союзу, в рамках розвитку військово-технічного співробітництва. У статті автор проводить системний аналіз та надає пропозиції, щодо створення промислових кооперацій з компаніями країн Європейського Союзу.

Suggestions toward military and technical cooperation of Ukraine in the context of extension of the nomenclature of export of services and military goods are presented in the article. One of the main indicators which characterize a role and participation of national military-industrial complex in ensuring requirements of Armed Forces of any country, the ratio of volumes of purchase by own armed forces of arms and military equipment that are made by the enterprises of national military industrial complex (in monetary measurement), with volumes of sale of the weapon to foreign customers is. In the conditions of the state of course proclaimed the management on integration of Ukraine into the European Union the state can gain positive effect from creation of industrial cooperations with the companies of the countries of the European Union, within development of military and technical cooperation. In the article the author carries out the system analysis and submits offers on creation of industrial cooperations with the companies of the countries of the European Union.

Ключові слова: військово-технічне співробітництво, озброєння та військова техніка, експорт послуг та товарів військового призначення.

Key words: military and technical cooperation, weapons and military equipment, export of services and military goods.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ АБО ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В аспекті національної безпеки держави одним з основних напрямів при формуванні військово-технічної політики є підтримка та розвиток військово-технічного співробітництва (ВТС), яке посилює геополітичні позиції держави у світі та підтримує науково-виробничу базу країни для створення та забезпечення Збройних Сил (ЗС) озброєнням, військово-

вою технікою (ОВТ) та іншими засобами. ВТС має двозначний вплив на стан національної, регіональної та світової безпеки як стабілізуючий, так і дестабілізуючий, через що зазначена сфера потребує зваженої цілеспрямованої політики з боку країн-учасниць. Система ВТС є складною системою, де постійно виникає необхідність додаткових зусиль спрямованих на забезпечення більш ефективного ВТС України з іншими державами, формування єдиного державного підходу до стратегії та тактики експорту ОВТ, а також для узгодження міжвідомчих інтересів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ЦЬОЇ ПРОБЛЕМИ

Аналіз джерельної бази та попередніх досліджень щодо проблем експорту ОВТ свідчить про те, що провідними вченими В.О. Смірновим, В.М. Бегмою, О.М. Рябцем, В.В. Томчуком, М.П. Ковальською, В. Кудашкіним, В.К. Борохвостовим, В.В. Баскаковим як правило, досліджувалися окремі аспекти даної проблематики [1—8]. Багато робіт присвячено маркетинговим дослідженням продукції військового призначення та подвійного використання на регіональних ринках. Набагато менше робіт присвячено особливостям функціонування самої системи ВТС.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

У даній статті автор надає пропозиції щодо військово-технічного співробітництва України у контексті розширення номенклатури експорту послуг та товарів військового призначення та аналізує перспективи створення промислових кооперацій з компаніями країн Європейського Союзу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Внутрішня ситуація в Україні (адміністративна реформа, реформування ЗС, реструктуризація оборонно-промислового комплексу (ОПК) тощо), а також зміни воєнно-політичної обстановки в регіоні і світі, переміщення акцентів загроз у воєнній сфері потребують перегляду підходів до підвищення ефективності менеджменту в цій сфері.

Одним з основних показників, що характеризують роль та участь національного оборонно-промислового комплексу (ОПК) у забезпеченні потреб ЗС будь-якої країни, є співвідношення обсягів закупівлі власними збройними силами ОВТ, що виробляються підприємствами вітчизняного ОПК (у грошовому вимірі), з обсягами продажу зброї іноземним замовникам.

В умовах проголошеного керівництвом держави курсу на інтеграцію України до Європейського союзу (далі — ЄС) держава може одержати позитивний ефект від створення промислових кооперацій з компаніями країн ЄС, в рамках розвитку ВТС.

Український ОПК сьогодні спроможний виробляти за замкнутим циклом до 8—12% загальної номенклатури озброєння та військової техніки (далі — ОВТ), яке перебуває і яке планується мати на озброєнні ЗС України. Серед можливих шляхів забезпечення ЗС України потрібним ОВТ, крім власного виробництва, слід розглядати і такі:

— розробка та виробництво ОВТ у співробітництві з іншими країнами:

— підприємства, які були повністю замкнуті на кооперацію з РФ (конструкторська документація, технології виробництва, складові частини ОВТ та елементна база тощо) та на збут продукції на ринок РФ, необхідно переорієнтувати на реалізацію науково-технологічних набутоків світового рівня установ НАН, МОН та про-

відних КБ України при гарантованій державній підтримці;

— підприємства, для яких кооперація з РФ не є критичною, повинні вирішати проблеми розробки та виробництва ОВТ шляхом міжнародного співробітництва з одночасним пошуком ринку збуту в Україні, в країнах ЄС та інших країнах світу;

— ліцензійне виробництво систем озброєння іноземного виробництва;

— придбання зразків ОВТ в інших країнах (в тому числі з використанням механізму лізингу та практики офсетних угод).

Найпривабливішим шляхом є розробка і виробництво найскладніших зразків ОВТ у співробітництві з іншими країнами. Спільне виробництво ОВТ у кооперації з іншими країнами забезпечує, при однозначному зменшенні витрат на створення ОВТ. Збереження науково-технічного і виробничого потенціалів ОПК, надає можливість розвивати його на пріоритетних напрямках, сприяє міжнародній інтеграції у сфері ВТП та прискорює адаптацію до світових умов і стандартів.

Закупівля західноєвропейських озброєнь може проводитися на основі офсетних схем, що передбачають надання компенсаційних кредитів державі-замовнику для інвестування в економіку, трансферу технологій. Це може не тільки оживити деякі важливі для України цивільні сектори економіки, але і стимулювати розвиток цілих галузей. Контракти, що передбачають офсетні умови, визначають:

— залучення іноземного капіталу у вітчизняні розробки з подальшою реалізацією ОВТ власного виробництва;

— наявність замовлень для вітчизняної оборонної промисловості на виробництво (зі субпідрядними угодами) запчастин, деталей, вузлів з перспективою продажу в треті країни;

— "допуск" ОВТ вітчизняного виробництва на міжнародний ринок зброї, їх просування і продаж через маркетингову мережу постачальників військової продукції;

— доступ до ліцензійного виробництва продукції провідних іноземних розробників;

— залучення вітчизняних науково-дослідних установ до міжнародних програм розробки нового ОВТ.

Провідні оборонно-промислові корпорації ЄС, насамперед такі як BAE Systems (Велика Британія), EADS (Транс-європейська), Finmeccanica (Італія), Thales (Франція), Safran (Франція), DCNS (Франція), Saab (Швеція), Rheinmetall (Німеччина), Babcock International Group (Велика Британія), SEA (Франція), MBDA (Франція), Serco (Велика Британія), Cobham (Велика Британія), ThyssenKrupp (Німеччина), Krauss-Maffei Wegmann (Німеччина), Navantia (Іспанія), QinetiQ (Велика Британія) та ін., що зацікавлені в освоєнні нових ринків озброєнь, можуть продавати Україні деякі види озброєнь за демпінговими цінами.

Правда, у випадку організації спільних робіт зі створення новітніх військових систем з країнами ЄС Україні необхідно усвідомлено враховувати як мінімум три складові: військово-політичну, економічну і складову справедливого обороту (juste retour), якого дотримуються ці країни.

Сутністю військово-політичної складової є узгодження з іншими стратегічними партнерами України можливостей спільного виробництва озброєнь з країнами ЄС; економічної — забезпечення економічної стабільності нашої держави, що була б достатньою для довіри країн-партнерів при спільному виробництві і експлуатації озброєнь. Що ж стосується складової справедливого обороту, то базовим є тверде виконання умови пропорції: у залежності від частки коштів, що внесла держава в спільну розробку і виробництво озброєнь, визначається частина замовлень, що будуть розміщені на підприємствах ОПК цієї держави.

У випадку закупівлі західноєвропейських озброєнь, проблем, крім фінансових, практично не існує. Мова йде про ті галузі, що становлять національний інтерес для нашої держави, у тому числі в створенні комплектуючих, запасних частин і систем, необхідних для експлуатації, ремонту і модернізації існуючих озброєнь ЗС України.

Для України було б вкрай важливо визначитися з найбільш прийнятними, з економічного погляду, шляхами придбання ОВТ на лізинговій основі і з упровадження найбільш ефективних офсетних схем і почати діалог з можливими країнами-постачальниками з цих питань. Необхідно також підготувати пропозиції з дослідження і розробки космічних систем військового призначення для потреб ЗС України, участі України в створенні загальноєвропейської космічної системи виявлення, телекомунікації і контролю космічного простору.

Цілком реальним бачиться і поновлення контактів з західноєвропейськими авіаційними корпораціями щодо спільного виробництва пасажирських і військово-транспортних літаків і їхніх критичних систем, пропонуючи як свою частку стартового капіталу досвід, "ноу-хау", що існують, і інтелектуальний потенціал. Швидше за все, необхідний прозорий діалог щодо придбання Україною пасажирських лайнерів західноєвропейського виробництва з використанням офсетних схем і умов доступу українських підприємств до виробництва авіаційних комплектуючих для літаків країн.

На даному етапі основні зусилля України мають спрямовуватися на формування і просування у ЄС ініціатив щодо спільних проектів створення і модернізації ОВТ. У цьому плані має проводитися робота, спрямована на порозуміння стосовно механізмів організації та життя практичних заходів щодо розвитку ВТС України з ЄС. Крім того, для забезпечення участі України в спільних з ЄС проектах зі створення і модернізації ОВТ Україна має враховувати системи кодифікації, класифікації та стандартизації ОВТ ЄС та НАТО.

Одним із напрямів співробітництва, який може стати досить перспективним для України, країн Центральної та Східної Європи, які нещодавно вступили до НАТО, є ремонт та модернізація зразків ОВТ виробництва колишнього СРСР, що перебувають на озброєнні ЗС цих країн, а також інших країн світу. Реальність цього напрямку полягає в тому, що економічні можливості багатьох європейських країн не дають змоги надати достатні кошти на закупівлю сучасного ОВТ. Отже, матеріальні труднощі підштовхують країни Центральної та Східної Європи до співробітництва між собою та з деякими країнами СНД, у тому числі з Україною, що може ґрунтуватися на таких основних чинниках:

— наявність на озброєнні армій країн Східної та Центральної Європи, а також інших країн світу великої кількості зразків ОВТ, які свого часу були куплені або отримані від СРСР і які неможливо водночас замінити на інші зразки;

— наявність в Україні близько 40 потужних підприємств з ремонту та модернізації практично всієї номенклатури зразків ОВТ колишнього радянського виробництва. Підприємств, наукових установ з розробки та виробництва нових видів озброєнь або їхніх складових частин. Причому деякі з цих підприємств можна впевнено назвати унікальними, оскільки визначена номенклатура робіт здійснювалася саме на них;

— наявність в Україні напрацювань з ремонту та модернізації цих зразків ОВТ, у тому числі приведення їх до стандартів ЄС та НАТО, що неодноразово було продемонстровано на міжнародних виставках озброєнь.

Країни, що вступили до НАТО, мають наміри оснастити свої збройні сили західними зразками ОВТ. Однак сьогодні доводиться, що їх наміри далеко не завжди збігаються із реаліями, головною з яких є брак коштів.

Тому певний час ті зразки ОВТ, що були на озброєнні їх армій до вступу до НАТО, залишаться на озброєнні. Разом з тим вони потребують обслуговування, ремонту, модернізації, та, певною мірою, приведення до відповідних стандартів.

Виходячи з цього, Україна, поглиблюючи зовнішнь-ополітичні контакти, в тому числі активізуючи стосунки з США, спираючись на потужний науковий потенціал та потенціал ОПК, може запропонувати країнам Східної та Центральної Європи такі форми промислової кооперації:

— надання допомоги цим країнам у поставках запасних частин, матеріалів та обладнання для ремонту і модернізації зразків ОВТ, навчання спеціалістів з ремонту та експлуатації;

— спільна з зацікавленими країнами розробка варіантів модернізації зразків ОВТ, що повинні відповідати стандартам НАТО, та їх втілення у життя на зразках ОВТ цих країн;

— спільна реалізація відновлених та модернізованих зразків ОВТ на світових ринках озброєнь.

Найімовірнішими та можливими для втілення у життя можуть бути ті варіанти, коли всі роботи здійснюватимуться спільно з зацікавленими країнами. До речі, в деяких країнах колишнього соціалістичного табору існувала досить потужна промислова база, на якій вироблялися за радянською ліцензією окремі зразки ОВТ: танки, бойові машини піхоти, бронетранспортери, стрілецька зброя тощо. Також ці країни мають власні напрацювання щодо модернізації радянських зразків ОВТ та спільні розробки з іншими країнами світу. Серед них, насамперед, Польща, Словаччина, Румунія, республіки колишньої Югославії. Тому було б доцільно з ними спільно модернізувати їхні та українські зразки ОВТ.

На сьогодні основними напрямками розвитку в сфері ВТС і оборонно-промислової кооперації України з країнами ЄС є такі:

— спільні дослідження, розробка та виробництво зразків сучасного ОВТ із залученням державних і приватних інвестицій іноземних держав;

— модернізація ОВТ радянського виробництва, що перебувають на озброєнні деяких країн, що входять до складу ЄС, з метою забезпечення їхньої сумісності з озброєнням ЄОА та НАТО (танки, літаки-винищувачі, військово-транспортні літаки);

— надання послуг іноземним країнам щодо ремонту ОВТ радянського виробництва;

— спільні дослідження та розробка, спрямовані на забезпечення безпеки та придатності військового спорядження, боєприпасів, вибухових речовин;

— організація безпечного зберігання, транспортування та утилізації озброєння, військового спорядження, боєприпасів і вибухових речовин й створення цілісної комплексної системи ліквідації боєприпасів і застарілого озброєння з урахуванням залучення передових технологій утилізації складних видів;

— взаємодія в сфері послуг спеціального призначення;

— взаємодія в сфері контролю за трансфертом ОВТ;

— взаємодія в сфері стандартизації ОВТ, створення уніфікованих систем озброєнь для загального використання;

— співробітництво в сфері управління повітряним рухом, обміном інформацією про повітряну обстановку;

— співробітництво у сфері спостереження за підводною обстановкою; участь іноземних країн в конверсійних проектах в Україні;

— впровадження єдиної системи класифікації, кодування і каталогізації ОВТ;

— обмін результатами військово-наукових та науково-технічних досліджень у галузі озброєнь;

— досягнення відповідного рівня сумісності ОВТ для забезпечення виконання спільних з НАТО операцій з підтримання миру;

— підтримання проекту "Партнерства заради миру" щодо знешкодження небезпечних, непридатних до використання та надлишкових боєприпасів, легкого озброєння і стрілецької зброї в Україні.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, Україна може одержати позитивний ефект у розвитку свого ОПК здійснюючи ВТС та оборонно-промислому кооперацію зі країнами ЄС. Участь України у ВТС країн ЄС може стати важливим фактором посилення позицій нашої країни і на світовому ринку озброєнь. ВТС повинно стати способом науково-технологічної інтеграції ОПК України в світову економіку. У сфері ВТС, незважаючи на те, що вона є зовнішньополітичною діяльністю держави, максимально повинен бути присутній прагматизм і однакове відношення до закордонних партнерів з безумовним врахуванням національних інтересів України в галузі забезпечення національної безпеки і оборони.

Література:

1. Військово-технічне співробітництво: шляхи удосконалення: монографія / В.О. Смірнов, В.М. Бегма, О.М. Рябець, В.В. Томчук; За заг. ред. В.О. Смірнова. — К.: ЦНДІ ОВТ ЗСУ, 2010. — 216 с.

2. Бегма В.М. Ринок озброєнь: проблеми маркетингу продукції військово-технічного призначення: монографія. — К.: НІПМБ, 2001. — 118 с.

3. Кудашкин В. Экспорт продукции военного назначения. Правовое регулирование. — М.: Спарк, 2000. — С. 299—309.

4. Смірнов В.О. Система військово-технічного співробітництва Республіки Польща / В.О. Смірнов, С.В. Смірнова, О.В. Кісельов, І.В. Борохвостов // 36. наук. праць / ЦНДІ ОВТ ЗС України. — Вип. 19. — К.: ЦНДІ ОВТ ЗСУ, 2008. — С. 117—122.

5. Бегма В.М., Загорка О.М., Косевцов В.О., Шемаєв В.М. Стратегічне управління військово-технічним співробітництвом в інтересах забезпечення воєнної безпеки України. — К.: ІПНБ, НАОУ, 2005. — 228 с.

6. Борохвостов В. Військово-технічне співробітництво з країнами Заходу // Україна-НАТО. — 2005. — № 3 (7). — С. 27—33.

7. Смірнов В. О. Актуальні проблеми формування і реалізації військово-технічної політики України в контексті європейської і євроатлантичної інтеграції // Смірнов В.О. [та ін.]; За заг. ред. В.П. Горбуліна. — Вип. 6. — К.: Євроатлантикінформ, 2005. — 240 с.

8. Баскаков В.В. Развитие военно-технического сотрудничества на основе использования принципов программно-целевого планирования / В.В. Баскаков, А.В. Осетров // Вестник Академии Военных наук. — 2008. — № 2 (23). — С. 111—114.

References:

1. Smirnov, V.O. Behma, V.M. Riabets', O.M. and Tomchuk, V.V. (2010), "Military-technical cooperation: the way of perfection: the Monography", TsNDI OVT ZSU, Kyiv, p. 216.

2. Behma, V.M. (2001), "The arms market: the problem of marketing of products of military-technical purpose: the Monography", NIPMB, Kyiv, p. 118.

3. Kudashkyn V. (2000), "The export of military products. Legal regulation", Spark, Moskva, pp. 299-309.

4. Smirnov, V.O. Smirnova, S.V. Kisel'ov, O.V. and Borokhvostov, I.V. (2008), "The system of military-technical cooperation of the Republic of Poland", TsNDI OVT ZSU, Kyiv, vol. 19, pp. 117—122.

5. Behma, V.M. Zahorka, O.M. Kosevtsov, V.O. and Shemaiev, V.M. (2005), "Strategic management of military-technical cooperation in the interests of ensuring the military security of Ukraine", NAOU, Kyiv, p. 228.

6. Borokhvostov, V. (2005), "Military-technical cooperation with Western countries", Ukraina-NATO, Kyiv, pp. 27—33.

7. Smirnov, V.O. (2005), "Actual problems of formation and implementation of military-technical policy of Ukraine in the context of European and Euro-Atlantic integration", Yevroatlantykinform, Kyiv, vol. 6, p. 240.

8. Baskakov, V.V. Osetrov, A.V. (2008), "The development of military-technical cooperation based on principles of program planning", Vestnyk Akademyy Voennykh nauk, Kyiv, vol. 2 (23), pp. 111—114.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2014 р.